

AZ ORGONAÉPÍTÉS SZÁZ ÉVE TUZSÉRON

Az orgona előfutárai a pánsípok és a tömlővel ellátott dudák. Kínában és a Távol-Keleten létezik a fúvós hangszereknek egy sajátos fajtája, melyet szájorgonának neveznek. Lényegük, hogy a sípoknak közös légkamrájuk van, melybe a játékos a levegőt fújja, és a sípokon lévő nyílás befogásakor megszólal az adott síp, akár több is egy időben, polifon játékot is lehetővé téve. A legrégebb, valóban orgonának nevezhető hangszer az ókori víziorgona, a hidraulisz. A 4. századtól a víziorgona hidraulikus nyomáskiegyenlítő szerkezete helyett egyre inkább a tisztán pneumatikus rendszer került előtérbe. A 9. században kezdték az orgonát az egyházi zene céljaira használni, a 10. században készültek az első nagyobb, szekrény alakú orgonák. Az orgona méreteinek növekedésével a játék egyre nagyobb fizikai erő kifejtést igényelt, a billentyűzet sok esetben vastag, nehezen mozdítható emeltyűk sora volt. A pedálsort a 14. században alkalmazták először. A szelláda, a fújtató és a traktúra tökéletesítésével vált az orgona a szó valódi értelmében hangszerré, első fénykorát a barokkban élte. Ebben nagy szerepe volt a páratlan orgonista, Johann Sebastian Bach és a kiváló orgonaépítő, Gottfried Silbermann (1683–1753) együttműködésének. A pneumatikus traktúra a 19. század elején, az elektromos század végén terjedt el. Ezek a technikai megoldások lehetővé tették hatalmas méretű orgonák építését, melyeket a zene romantikus korszaka igényelt. Az orgona ma is jellemzően templomi hangszer, a kántorok fő munkaeszköze.¹

A reformáció eleinte negatív módon hatott az orgonákra. A templomokból sok esetben a szobrokkal, oltárokkal és festményekkel együtt az orgonák is távoztak. Geleji Katona István erdélyi püspök az 1636-os Öreg Graduál elején még így vélekedik: „...ha az új testámentomi ecclesia hétszáz esztendőök alatt... az orgonának bőgések ... nélkül ellehetett, most immár annál inkább ellehet... Jobb volna azért azokat a nagy tömlőjű furulyákat és sok süvöltőjű fővókat, ahol vagynak is, a templumokból kihányni és a kovácsok műhelyébe adni.”²

A reformáció egyházaiban a mi kálvinista egyházunk ezután még jó száz esztendeig nem ismerte el egyetemes jelleggel liturgikus hangszerként az orgonát. Az áttörés 1750 körül történt meg, persze merészebb gyülekezetek már korábban is állítottak orgonát. Erdélyben 1753-ban Sepsiszentgyörgyön állított orgonát a református gyülekezet.³ Innentől aztán már nincs megállás. A XIX. vége - XX. század eleje a református egyházban az orgonaépítések csúcsideje. Ha megnézzük gyülekezeteink orgonáit, akkor javarészt ekkor készültek.

Tuzséron is ez idő tájt merülhetett fel a templomi ének kíséretének a kérdése. Ekkorra már a templom készen van, az iskola is működik. Napirenden van a parókia építése és az iskola bővítése. Ez nem kis gondot jelent a gyülekezetnek, de ott van a vágy az orgonaszó után. 1904-ben harmóniumot vásárolt a gyülekezet, és ez szól sokáig, közel hetven esztendeig a templomban. A harmónium 2004-ben lett felújítva. Azóta is használatban van.

1917-ben merült fel először az orgona építésének kérdése. Ekkor a nehéz háborús körülmények között az egyházközség a hadikölcsönből és nemes lelkű adakozók jóvoltából orgonaalapot hozott létre, bízva abban, hogy egykor majd orgona fog szólni a tuzséri templomban.

1934-ben megemlítenek egy sikertelen orgona készítést.⁴

Az 1940-ben, már kész tervek álltak készen orgonaépítésre. A templom nyugati végébe készült volna el egy szószékkal egybeépített 7 regiszteres, két manuális orgona, melyet a Rieger Orgonagyár tervezett a neves Árokháty Béla tervei szerint.

A tervezett orgona diszpozíciója a következő lett volna:

- I. manuál
- Principal 8'
- Csövesflóta 4'
- Mixtura 1X3
- II. manuál
- Ének fedett 8'
- Olasz - principál - oktáv 4'

¹ In: www.wikipedia.hu

² Dávid István: Műemlék orgonák Erdélyben, Polis Könyvkiadó Kolozsvár, 1996. 15.p.

³ u.o. 19. p.

⁴ Tuzséri Református Egyházközség Presbiteri Jegyzőkönyve 271. p. 9/1970. szám.

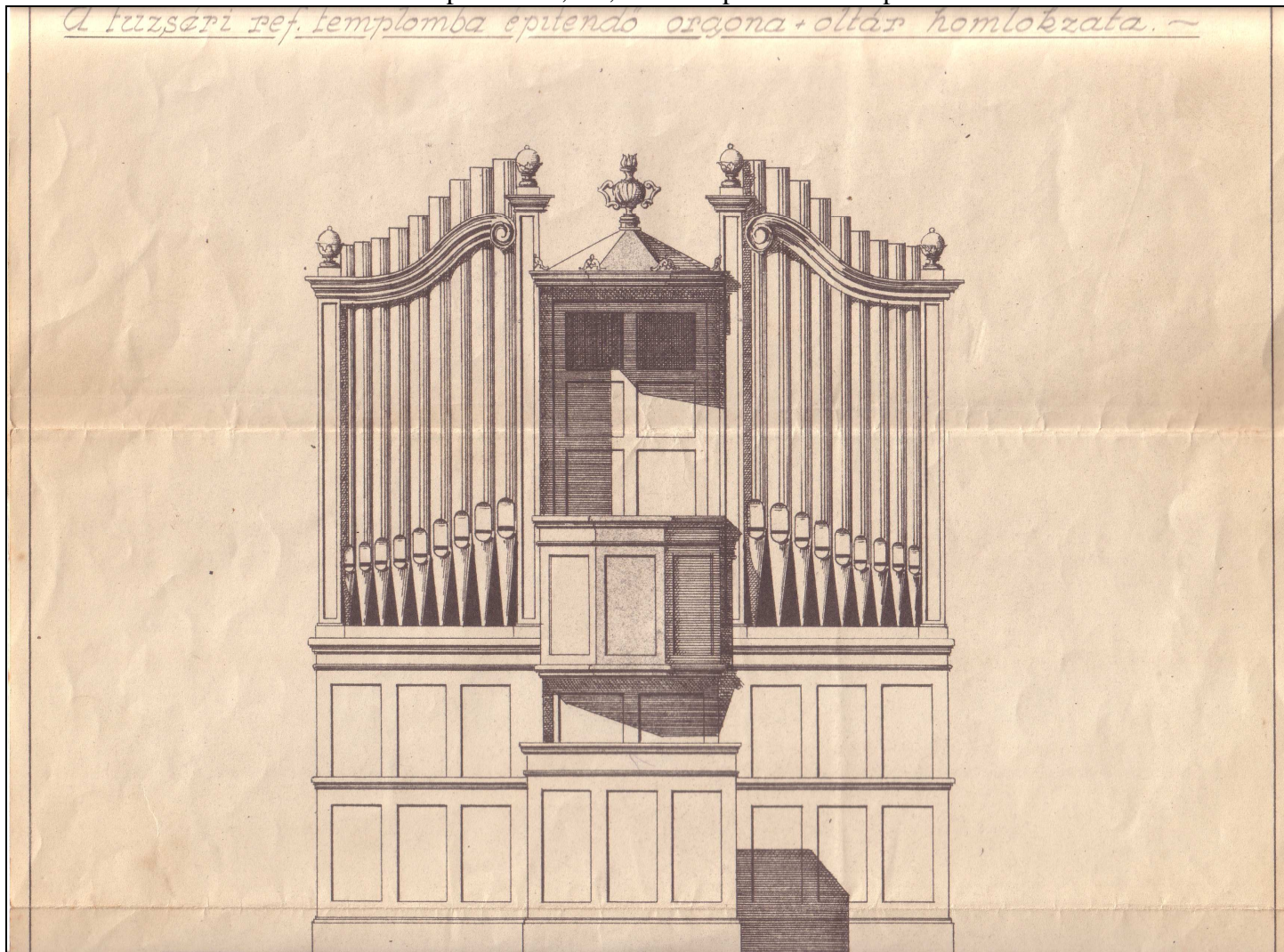
Svájcisíp 2'

Pedál:

Subbass 16'

Kopulák: I/II, P/I, P/II. I/sup I/ subII P/sup II

A tuzséri ref. templomba építendő orgona + oltár homlokzata. ~

Ennek az orgonának 459 sípja lett volna, ha elkészült volna.

„Boldog leszek, ha a felszentelésén veletek együtt gyönyörködhetem a szép hangjában.”⁵ – írja Árokháty a gyülekezet akkori lelkészének Pethő Gyulának. Árokháty Béla sajnos 1942-ben meghalt, és a II. világháború válságos időszakában, hogy az orgonára összegyűlt pénz el ne vesszen a gyülekezet 1943-ban a templomi kerítést építette meg belőle.

Az 1945-után politikai és társadalmi átrendeződés, az államosítás, a kommonista diktatúra, és az egyház lassú elsorvasztásának folyamata közben a gyülekezet örült, ha a mindennapokat túléli. Iskolájától, földjeitől megfosztva, a kommunista rémuralomtól sanyargatva, de az egyháztagnak hitében és imádságában gazdagodva élte meg ezeket a nehéz éveket a közösség. 1969-re valamelyest enyhült a helyzet, és ezt kihasználva újra előtört a gyülekezet szívében az orgona iránti vágyakozás. Márkus Sándor akkori kántor javaslatára a lelkipásztor 1970. január 11-én, a presbitériumnak megfontolás tárgyává teszi a Rákoskeresztúri Evangélikus Templom 6 regiszteres orgonájának megvételét.⁶ 1970. február 8-án, már Sepsy Károly egyházkerületi énekzeneügyi előadó jött ki Tuzséra, hogy szárnyai alá vegye a gyülekezet orgona ügyét. Ő a rákoskeresztúri 6 regiszteres orgonát kicsinek találja, ezért egy 10 regiszteres két manuális mechanikus orgonát képzelt a tuzséri templomba.⁷ Március 1-én, azonban ismét szomorú hírt kapott a presbitérium. Az orgonagyár nem tudja 3 éven belül elkészíteni az orgonát, és 150 ezer forint helyett, csak 250 ezer forintért. Így Sepsy Károly mégis azt javasolja, hogy vegye meg a gyülekezet a rákoskeresztúri orgonát és azt az orgonagyár generálja és kibővíti még két regiszterrel, ami kitelik 150 ezer forintból.⁸

⁵ A Tuzséri Református Egyházközség Irattára: Rieger Ottó árajánlata, orgonaterve, levél Árokháty Bélától.

⁶ A Tuzséri Református Egyházközség Presbiteri Jegyzőkönyve 267. p. 3 /1970. szám.

⁷ u. o. 268. p. 5/1970. szám

⁸ u. o. 270. p. 9/1970. szám

Ezt az orgonát a templom bejáratával szemben a templom nyugati apszisában a padlóra állították fel, megbontva ezzel a templomi berendezést. Megszűnt a hagyományos református templom elrendezés. Ez a gyülekezetben némi elégedetlenséget okozott, de a kedélyek hamar lecsillapultak. 1970. szeptember 3-án, szentelték fel a megépült orgonát, melyen délelőtt Sepsy Károly hirdette az ígét, este pedig adott zenés áhítatot tartott az új orgonán. Ezen az esti alkalmon Fekete Károly egyházmegyei ének – és zeneügyi előadó hirdette Isten ígétét.⁹

Az orgona diszpozíciója:

Pedál: Subbass 16'

Manuál Principál 8'

Födött 8'

Salicionál 8'

Oktáv 4'

Csőfuvola 4'

Erdei fuvola 2'

Mixtur 3X2'

Pedál és oktáv kupola

2007-ben a templomfelújítás miatt ez a hangszer kikerült a templomból. Ebben az évben az Aqvincum Orgonagyár végezte a hangszer felmérését, elbontását, és raktározását. A felújított templombelsőben 2007-től elektromos orgona szolgált.

⁹ u. o. 274. p. 12/1970. szám.

2011-ben az egyházközség látva templomfelújítás végét Paulus Frigyes orgonaépítő mester vezetésével újra elővette az orgona kérdését. Sok terv, elképzelés fogalmazódott meg az új hangszer építésétől kezdve a régi hangszer felújításáig. A karzat szűkösége és az anyagi keretek szabtak határt a gyülekezet orgonaigényének. A Felső-Szabolcsi Vidékfejlesztési Közhasznú Egyesület pályázati kiírása tett pontot az orgonaépítés ügyére. A meglévő hangszer használható, restaurált sípművével, új szerkezettel, új orgonaházba épült a karzatra a most elkészült orgona. Az orgonaházat Tóth Tamás okleveles építésmérnök tervezte. Alapszín selyemfényű tört fehér, díszek a templomberendezésről vett piros, arany és zöld festéssel készültek. A homlokzat kialakítása kazettás.

Az orgona diszpozíciója:

Pedál:

Subbass 16'

Manuál:

Principal 8'

Gedakt 8'

Salicional 8'

Oktav 4'

Rohrflöte 4'

Waldflöte 2'

Mixtur 3X2'

Az új orgona műszaki jellemzői:

Az orgona mechanikus csúszkaláda rendszerű. Egy manuálja és pedálja van. Hangterjedelme manuálon 56 hang (C-g^{'''}), pedálon 30 hang (C-f). Korábban a manuálon 54, a pedálon 27 hang volt. A pedálklaviatúra

parallel (íves, párhuzamos). Az orgonához fokozatmentesen állítható magasságú orgonapad készült. Mechanikus a billentyű és regiszter traktúrázat. Mechanikus a kopula pedál és a manuál kapcsolása. Az orgona famechanikával szerelt, a mechanikai alkatrészek járása könnyű és zajtalan.

Játszóasztal helyett a szűkös hely körülmények miatt játszószekrény került beépítésre, ajtó és záró fedlap nélkül. Manuálbillentyűk borítása: egész hang ivora (creme), félhang fekete műanyag. A pedálbillentyűk borítása: egész hang juhar, félhang szilva. Regiszterhúzó a klaviatúra bal oldalán, függőlegesen elhelyezve, járatuk 40 mm. Klaviatúra paknik és regiszterhúzó fejek anyaga dió.

A megépült új orgonába a régi orgona sípjai kerültek beépítésre, mivel az Egyházközség részéről kifejezett igény volt, hogy a régi orgona hangzásvilágát kell megőrizni, ezzel is emléket állítva az elődök erőfeszítéseinek és a régi orgonának. A régi orgona sípjai elsősorban Rieger gyártmányúak, többszöri átalakításon mentek keresztül. A sípok javítás, átalakítás után kerültek beépítésre, jellegüknek megfelelően lett intonálva és hangolva. Az új orgonában sípgrepfelés nincs.

Az új hangszerben minden regisztersorban manuálon 54-ről 56, pedálon 27-ről 30-ra hangra történő sippótlás készült. Teljesen új a Waldflöte 2' sípsora, és a Mixtur 3X2'-ből a 2. és 3. sor, illetve repetálási pontok vannak.

Az orgona homlokzatában 21 új síp készült 70%-os orgonafémből (ón és ólom ötvözet), mely a Principal 8' és az Oktav 4' sípsoraiban oszlik meg. A járódeszka alatt lett el helyezve a ládafúvó, a fűjtató ventilátor motor az orgonaházon kívül, a lépcsőzetes pódium alá lett beépítve.¹⁰

Az új orgonát 2012. november 11-én avatta fel Csegei István a Szabolcs – Beregi Református Egyházmegye esperese. Ezen a hálaadó alkalmon Dr. Bölcskei Gusztáv püspök úr hirdette isten igéjét. Az orgonán először Dr. Fekete Károly¹¹ adott koncertet.

A 2012-ben elkészült új orgona a Tuzséri Református Egyházközség száz éves orgonaépítési erőfeszítését zárta le.

A jövőben az új orgona Istent dicsőítő szolgálatát szeretné maximálisan kihasználni a gyülekezet koncertek, zenés áhítatok keretében.

Isten nagy neve legyen áldott a tuzséri orgonáért!

Az új orgona a templom egyik ékessége lett

¹⁰ A Tuzséri Református Egyházközség Irattára orgonaépítési akta 2012.

¹¹ DRHE rektora. Az ő édesapja szolgált 1970-ben igehirdetéssel az akkori orgonaszentelést követő esti zenés áhítaton.